

РОЗДІЛ 5. СТАТИСТИКА

УДК 330.131.7:332.012

ТИПОЛОГІЧНИЙ ПІДХІД ДО ПРОБЛЕМИ ОЦІНЮВАННЯ НЕФОРМАЛЬНОГО СЕКТОРА УКРАЇНИ

Дудін М.М., викладач

Харківський національний університет внутрішніх справ

Розглянуто типологічний підхід до характеристики неформального сектора економіки України.

Ключові слова: неформальний сектор економіки, типологія, статистика, неспоглядаємість, нефіксуємість, неадекватність, кримінальна економіка.

Постановка проблеми у загальному вигляді. В економічній науці актуальною є проблема оцінювання тіньового (неформального) сектора країни, регіону, галузі. Стосовно України вона архіважлива з наступних міркувань.

Тінізація економіки України в умовах фінансово-економічної кризи набула тотального характеру і оцінюється окремими експертами і дослідниками в обсязі до 60% ВВП, який представляє на сучасному етапі реальну загрозу національній безпеці держави [1, с. 188].

«Можна констатувати фактичне завершення процесу реструктуризації тіньової економічної діяльності в масштабах держави. Ця діяльність стала такою, що становить помітну частку її економіки. Вона обслуговує економічні і політичні інтереси певних впливових структур і ділових кіл» [1, с. 189].

Більшість експертів вважають, що 25-50% обороту приватних підприємств не відбиті в документах бухгалтерського обліку (тіньовий оборот). Рівень відходу в тінь залежить від того, що це за підприємство, «хто за ним стоїть» і так далі. У більшості малих підприємств «тінь» може досягати 80-90%.

На думку незалежних експертів, найпоширенішими видами тіньової діяльності є: оптимізація податків, проституція, торгівля наркотиками, праця нелегальних мігрантів, азартні ігри. До існуючих видів тіньової діяльності відносяться також незаконне повернення податку на додану вартість, зарплати «в конвертах».

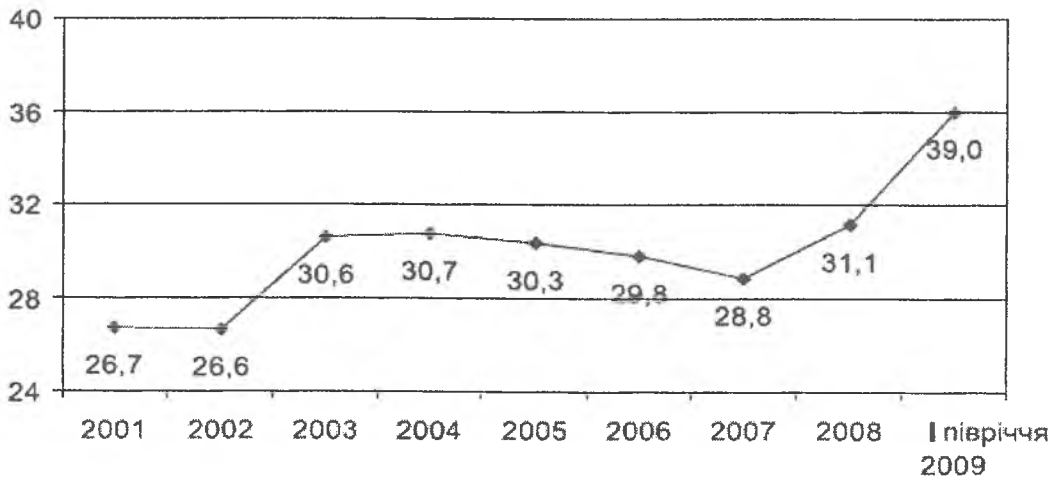

Рис. 1.5.1. Інтегральний коефіцієнт тіньової економіки в Україні у період 2001–2009 рр., % від офіційного ВВП

Джерело: за даними Міністерства економіки України

Аналіз динаміки інтегрального коефіцієнта тіньової економіки України свідчить, по-перше, про явну нерівномірність (нелінійність) розвитку явища тіньової економіки, по-друге, що в цілому за досліджуваний період мало місце її зростання в середньому приблизно на 0,5% за рік.

На рис. 1 зображена динаміка інтегрального коефіцієнта тіньової економіки України за період з 2001 р. по перше півріччя 2009 р.

Тіньові обороти присутні в наступних сферах діяльності: торгівля (80%), будівництво (66%), нерухомість (60%), гральний бізнес (53%), громадське харчування (53%), засоби масової інформації (53%), транспорт і перевезення (46%). У торгівлі підакцизними товарами значну долю складають невраховані обсяги тютюнових, лікєро-горілочаних і інших виробів.

Досить високий рівень корумпованості в сферах, що здійснюють постачання енергоносіїв, землевідведення під будівництво, операції з комерційною нерухомістю (оренду) і приватизацію державного майна. Тут існує значний розрив між ринковими і «відпускними» цінами на «продукцію» і, відповідно, можливість здобуття надприбутків, що є джерелом хабарництва і «відкотів», з якими більш всього фірми працюють в будівництві (91%), торгівлі (75%), сфері нерухомості (75%), сільському господарстві (58%), енергетиці (58%).

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасний стан тіньової економіки в Україні в умовах фінансово-економічної кризи розглянуто в національній доповіді «Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та держави» [1, с. 185-194]. Зокрема в ній наголошується, що частка «тіні» в економіці має тенденцію до зростання, тому важливою є проблема визначення причин її тотальної тінізації [1, с. 187-188].

В [2] розроблена низка економетричних моделей, що реалізують закономірності тіньових економічних процесів на рівні держави, фінансової галузі, підприємств.

В [3] запропоновано системний аналіз тіньової економіки та підходи до її моделювання.

В [4] процеси тіньової економіки розглядаються у зв'язку з легалізацією доходів, що мають кримінальне походження.

Всеросійська наукова конференція, яка відбулася шостого червня 2007 р. у Москві, цілком присвячена державній політиці, спрямованій на протидію корупції і тіньовій економіці [5].

Систематичне викладення суті, різновидів, властивостей тіньової економіки пропонується в науково-методичному посібнику [6].

Методи вимірювання тіньової (неспоглядаємої) економіки представлені в [7].

Вплив тіньової економіки на економічну безпеку країни досліджено в монографії [8].

Сутність тіньової економіки розкрито в статті [9].

Типологічний підхід до економіки в інституціональному розрізі розкритий в публікаціях [10-11].

Мета та завдання статті. Незважаючи на велику увагу до цієї проблеми науковців, багато питань не вирішені. Невирішеною часткою є питання співвідношення типологій економічної діяльності з поняттями, присвяченими тіньовій економіці. Зокрема також нез'ясованим є питання кількісного оцінювання типологій тіньової економіки, що і складає завдання пропонуваного дослідження.

Виклад основного матеріалу дослідження. Будь-яке дослідження тіньової економіки слід починати з її визначення. Вироблення чіткого уявлення про вміст цього поняття дозволяє далі говорити про методологічні підходи до його дослідження.

Сучасна українська економіка відрізняється нестабільністю, трансформацією інститутів, що склалися, і макроекономічних пропорцій, різкими структурними зрушеннями. Все це відбувається на тлі глибокої соціально-економічної кризи.

У зв'язку з цим обмежені можливості вживання традиційних статистичних методів до розрахунків і оцінок макроекономічних показників, які засновані на припущенні про незмінність основних пропорцій.

Широко застосовуються прикладні мікроекономічні дослідження, засновані на використанні соціологічних методів (опитів, інтерв'ю, фокус-груп). Проте оцінки тіньової економіки, отримані лише за даними опитів, дають або не репрезентативні, або недостовірні результати. Крім того, такі оцінки схильні різким, часто нічим не з'ясованим, коливанням. Можна зробити висновок, що хоча від методів опитування відмовитися неможливо (вони необхідні), але недостатньо використовувати лише їх.

На додаток до методів опитування, потрібно широко залучати статистику, тобто включати в аналіз статистичні показники, що характеризують стан і діяльність окремих підприємств. Вони можуть використовуватися для до розрахунку на рівні груп підприємств, тим самим, даючи основу оці-

нок на макрорівні. Проте на рівні підприємств статистика також схильна до спотворень, як свідомих, так і випадкових (у тому числі, внаслідок низької якості статистичної роботи на підприємствах).

Таким чином, кожен з методів дослідження і, відповідно, джерел інформації має свої переваги і недоліки. Подоланню недоліків частково може допомогти паралельне використання на одній і той же сукупності підприємств результатів опитування і статистичних оцінок. Це підвищує достовірність кількісних оцінок, дозволяє здійснити взаємоперевірку інформації.

Можливе використання трьох видів спеціально зібраної мікроекономічної інформації:

- об'єктивну статистику (дані статистичної і бухгалтерської звітності підприємств);
- суб'єктивну статистику (зведені результати анкетування представників підприємств);
- якісну мікроінформацію (результати глибокого "штучного" інтерв'ювання представників підприємств експертів).

Наведемо відомі визначення неформального сектора і тіньової економіки.

Економічні дії, задіяні в них ресурси і їх стани можуть бути розділені на дві великі групи, : що фіксуються і що не фіксуються суб'єктами цих дій. Серед перших розрізняють:

1. ті, що фіксуються внаслідок необхідності (ефективності) для успішного здійснення економічної діяльності;

2. ті, що фіксуються внаслідок існування вимог держави про таку фіксацію.

У свою чергу, представники другої групи поділяються на:

1. ті, що не фіксуються через відсутність господарської доцільності (фіксація не впливає на успішність здійснення дії або діяльності, проте вимагає додаткових витрат від його суб'єкта, складових частина так званих "транзакційних витрат");

2. ті, що не фіксуються внаслідок свідомого вирішення суб'єкта для успішного здійснення його економічних дій.

По співвідношенню економічних дій і їх компонентів, з одного боку, і документів, що відображують їх, на різних довготривалих носіях, з іншого боку, дії, що фіксуються, доцільно підрозділити на тих, що фіксуються правильно і що фіксуються неправильно, а останні – на помилкові (несвідомо спотворені) і брехливі (свідомо спотворені).

Інший важливий аспект економічної діяльності з позицій визначення тіньового сектора – це її (економічної діяльності) співвідношення з державою. За цією точкою зору економічні дії можуть бути розділені, по-перше, на спостережувані державою (тими або іншими з державними інститутами) і не спостережувані нею.

У числі спостережуваних доцільно виділити два класи економічних дій:

1. спостережувані з метою здобуття інформації для ухвалення рішень, безпосередньо (прямо) не пов'язаних із зростанням доходів державного бюджету;

2. спостережувані з метою ухвалення рішень і здійснення дій з підвищення доходів державного бюджету. У числі неспостережуваних необхідно виділити те економічні дії, які держава спостерігати не хоче, і ті, які вона хотіла б спостерігати, але по якимось причинам спостерігати не може.

З позицій же економічних суб'єктів ці дії можуть бути приховуваними від державного спостереження і неприховуваними. Серед приховуваних слід виділити:

1. дії, що приховуються, щоб уникнути їх силового припинення з боку держави;

2. дії, що приховуються, щоб уникнути виплат державі частини доходу від їх здійснення (у формі податків, митних зборів і тому подібне).

Причиною приховування дій з метою уникнення їх силового припинення можуть бути:

1. наявність законодавчої заборони на саму дію (виробництво продукту або послуги, певний тип обміну, специфічний розподіл ресурсу, вжиток продукту або послуги) або його результат;

2. використання як один з ресурсів приховуваної дії активу, яким суб'єкт розпоряджається незаконно, з порушенням встановленого порядку зміни правомочності власності, хоча дія і його результати самі по собі не відносяться до категорії заборонених державою.

Введені класифікації дозволяють побудувати низку типологій економічної діяльності (і окремих економічних дій), які виділяють її сфери, і які співвідносяться з низкою понять, використовуваних в літературі, присвячених тіньовій економіці. Термін «типологія» можна трактувати як вчення про класифікацію складних об'єктів, зв'язаних між собою генетично.

Поєднання двох базових класифікацій (споглядаємі/неспоглядаємі – фіксуємі/нефіксуємі) приводить до типології, що характеризує взаємини держави і економіки (масової економічної діяльності різних суб'єктів) з точки зору її (держави) інтересу до останньої, рівня активності при її спостереженні, мірі зусиль, які держава може і хоче зробити для здобуття відомостей про економіку (труднощі спостереження). Дана типологія представлена в таблиці 1.

Таблиця 1

Сфери економіки по критеріях споглядаємості-фіксуємості

Дії	Що фіксуються	Що не фіксуються
Спостережувані	1.1 "Доступна"	1.2 "Що виявляється"
Неспостережувані	2.1 "Цивільна"	2.2 "Особиста"

"Доступні" сфери економіки і ті, що "виявляються", разом складають офіційну сферу економіки, або офіційну економіку, а "цивільна" і "особиста" – неофіційну економіку. Можна сказати, що офіційну економіку складає все те, що держава і може, і хоче спостерігати, а неофіційну – все те в економіці, що державі знати нецікаво.

"Доступна" і "цивільна" сфери складають разом "документовану" економіку, а сфери "виявляема" і "особиста" – "недокументовану" економіку. Першу складають ті види економічної діяльності, які супроводжуються появою різних записів (не обов'язково паперових) про економічні дії, другу – ті дії, відомості про які містилися лише в свідомості суб'єктів, що здійснювали їх, в період самої дії і, можливо, деякий час міститимуться в їх пам'яті. Зрозуміло, що кордони між сферами умовні і рухливі в часі і просторі.

Наступна типологія показує структуру документованої економіки, використовуючи градації ознаки фіксуємості економічних дій (табл. 2).

Таблиця 2

Документована сфера економіки (структурована за ознакою добровільності фіксації дії)

Дії	Що фіксуються добровільно	Що фіксуються примусово
Спостережувані	1.1.1 "Відкрита"	1.1.2 "Що відкривається"
Неспостережувані	2.1.1 "Потенційно відкрита"	2.1.2 –

Щодо таблиці 2 відмітимо, що сфера економіки, яка відповідає типу 2.1.2, в принципі могла б існувати, якби держава наказувала господарюючим суб'єктам фіксувати відомості, які потім не збиралися системою статистичного (або іншого) спостереження ("надлишкові показники").

Документована сфера економіки може бути також структурована за ознакою правильності фіксуємості даних (таблиця 3).

Таблиця 3

Документована сфера економіки (структурована за ознакою "істинності відомостей")

Дії	Відомості		
	правильні	помилкові	помилкові
Спостережувані	1.1.1 "Адекватна"	1.1.2 "Неадекватна"	1.1.3 "Фіктивна"
Неспостережувані	2.1.1 "Для себе"	2.1.2 "Спотворена"	2.1.3 "Нечесна"

Структура недокументованої сфери економіки, що деталізується за ознакою причини відмови від фіксації даних, представлена в табл. 4.

Недокументована сфера економіки

Дії	Що не фіксуються для підвищення ефективності	Що не фіксуються для здійсненості
Спостережувані	1.2.а "Що виявляється без протидії"	1.2.б "Що виявляється всупереч протидії"
Неспостережувані	1.2.б "Внутрішня"	2.2.б "Невідома"

Сфери економіки, що складають в таблиці 4 перший стовпець, можуть бути об'єднані під назвою "латентна", ті сфери економіки, що увійшли до другого стовпця – під назвою "приховувана".

Далі слід розглянути типологію економічних дій, що формується на базі ознак споглядаємості з боку держави і прихованості даних з боку суб'єктів економіки (табл. 5).

Таблиця 5

Сфери економіки, що виділяються по ознаках "споглядаємості-сховуваності"

Дії	Неприховані	Приховувані	
		від оподаткування	від уникнення припинення
Спостережувані	1.А "Прилюдна"	1.В "Виявлена"	1.С "Спіймана"
Неспостережувані	2.А "Нецікава"	2.В "Не виявлена"	2.С "Не спіймана"

Економічні дії, що відносяться до клітинок стовпця А, включають згадувані вище "відкрити", таку, що "відкривається", "достеменно", "чесну", таку, що "виявляється без протидії" і тому подібні сфери економіки, клітинки стовпців В і С – неформальну економіку, у тому числі клітинки стовпця С – кримінальну економіку.

Таким чином, кримінальна економіка складає лише частину неформальної економіки. У некримінальній частині неформальної економіки ховаються доходи (або витрати), а в кримінальній – сам факт ведення діяльності. Зрозуміло, в рамках неформальної економіки кращий спосіб приховати дані про доходи від оподаткування – це приховати саму діяльність, так що по зовнішніх формах протидії державному контролю некримінальна неформальна економіка часто не відрізняється від кримінальної.

Можливі і інші критерії їх розрізнення. Наприклад, – характер державних санкцій за виявлені факти прихованих економічних дій. Для некримінальної частини неформальної економіки вони визначаються переважно адміністративним і цивільним законодавством, тоді як для кримінальної частини – переважно адміністративною або кримінальною.

Деталізація третього стовпця таблиці 5 дозволяє ввести додаткові уточнення і систематизувати їх в таблиці 6.

Таблиця 6

Типи кримінальної економіки

Дії	Заборонені	З незаконно привласненими ресурсами
Спостережувані	1.С.а "Виявлена кримінальна економіка"	1.С.б "Виявлена кримінальна економіка"
Неспостережувані	2.С.а "Прихована кримінальна економіка"	2.С.б "Прихована і "відмита" кримінальна економіка"

Коментарів тут потребує клітинка 2.С.б: якщо економічні дії з ресурсами, якими їх суб'єкт розпоряджається незаконно, не спостерігаються (не фіксуються державою) саме як такі (незаконні), – це означає, що вони або взагалі не фіксуються, залишаючись прихованою кримінальною економікою, або фіксуються як законодавчі, тобто перетворюються на "відмиту" кримінальну економіку.

Нарешті, остання типологія, корисна для характеристики неформального сектора, зв'язує ознаку неспостерегаємості дії органами держави, з одного боку, і бажання суб'єкта його приховати, з іншою (табл. 7).

Таблиця 7

Типи сфер економіки по ознаках "спостерегаємості-сховуваності"

Дії	Неприховані	Приховувані від оподаткування	Приховувані щоб уникнути припинення
Спостережувані за небажанням	2.а.А "Нецікава"	2.а.В "Незначуща"	2.а.С "Що прощається"
Неспостережувані	2.б.А "Упущена"	2.б.В "Розшукувана"	2.б.С "Переслідувана"

Іншими словами, "невиявлена" сфера економіки (див. таблицю 5) розпадається на "незначимі" і "розшукувані", а "неспіймана" – на ту, що "прощається" і "переслідувані".

Узагальнюючи всі розглянуті часткові класифікації і типології, можна запропонувати наступні розгорнуті визначення різних сфери економіки, таких, що не входять до складу "доступної" (див. таблицю 1).

Найбільш загальним можна вважати наступне поняття тіньового сектора економіки.

Тіньовий сектор включає будь-яку економічну діяльність, що свідомо укривається або приховану ненавмисно її суб'єктом від спостереження з боку держави.

Частина дій тіньового сектора (сфера, що "виявляється") відноситься до офіційної економіки, інша частина – до неофіційної. Деякі дії тіньового сектора документуються, інші – не документуються.

Важливо підкреслити, що визначальна ознака тіньового сектора – відсутність регулярної добровільної передачі відомостей про економічну діяльність її суб'єктами органам державного спостереження за економікою, незалежно від причини "умовчання".

Неформальний сектор – це будь-яка економічна діяльність, що свідомо укривається її суб'єктами від держави з метою мінімізації витрат, зокрема – за рахунок уникнення від оподаткування. Частина відповідних дій може входити також в "фіктивну" економіку (див. таблицю 3), що "виявляється всупереч протидії" або "невідому" економіку (таблиця 4).

Латентний сектор – це будь-яка економічна діяльність, що не знаходить віддзеркалення в документах внаслідок їх непотрібності для нормального здійснення цієї діяльності, тобто не документована для підвищення ефективності. Латентний сектор може частково спостерігатися державою (економіка, що "виявляється без протидії", таблиця 4), частково знаходиться поза сферою спостереження ("внутрішня" економіка, таблиця 4; "нецікава" економіка, таблиця 5). Прикладом може бути виробництво товарів і послуг в домашньому господарстві, призначених для споживання самим господарством.

Вочевидь, що латентний сектор включає також і частина дій, здійснюваних у формальному і тіньовому секторах, оскільки в рамках останніх певна доля трансакцій не документується саме з метою підвищення їх ефективності.

Кримінальний сектор – будь-яка економічна діяльність, що свідомо приховується від держави з метою уникнути насильницького її припинення діями державних силових структури. Он включає як "спійману", так і "неспійману" економіки (таблиця 5), як "виявлену", так і приховану і "відмиту" кримінальні економіки (таблиця 6).

Побічною, неосновною метою (або, швидше, наслідком) свідомого приховування дій від їх насильницького припинення є також і уникнення оподаткування, тому весь кримінальний сектор "автоматично" включається до складу неформального сектора. Останній складається, таким чином, з кримінального і некримінального підсекторів.

Введення в розгляд суб'єктів економічної діяльності дозволяє з іншого боку поглянути на співвідношення її різних видів (таблиця 8).

Організаційно-видовий склад неформального сектора

Суб'єкти	Діяльність		
	дозволена	Адміністративно карана	Кримінально карана
Економічної діяльності			
Формальні (зареєстровані) організації	1.1	1.2	1.3
Неформальні некримінальні організації (включаючи індивідуальних підприємців)	2.1	2.2	2.3
Злочинні групи	3.1	3.2	3.3

Неформальний сектор утворюють виділені сірі клітинки таблиці. Вочевидь, кожен з типів організацій, зайнятих неформальною економічною діяльністю, може бути об'єктом статистичного спостереження або іншим методом. Дані за обсягом відповідної діяльності, отримані прямо або побічно, можуть служити оцінкою розмірів економічної діяльності всього неформального сектора. Всього можливі 128 (тобто 2 в 7-мому ступені) різних різновидів такої оцінки – від "порожньої" оцінки, при якій неформальний сектор взагалі не спостерігається або не характеризується кількісно, до "повної" оцінки, що охоплює обсяги економічної діяльності всіх згаданих підсекторів. Аналогічні варіанти опису обсягів діяльності неформальної складової існують і для кожної з галузей економіки.

З врахуванням всього розглянутого вище, робоче визначення неформального сектора доцільно сформулювати з використанням наступних класифікаційних ознак.

По-перше, його слід визначати як деяку сукупність економічних дій, здійснюваних корпоративним сектором економіки, включаючи в нього як зареєстровані, так і незареєстровані підприємства, і виключивши з числа суб'єктів подібних дій домашні господарства, що здійснюють лише нетоварну господарську діяльність, тобто що займаються самообслуговуванням. При цьому будь-яка сім'я або окремих її член (громадянин), що надає оплачувану послугу або продаючи вироблений товар іншій сім'ї або підприємству, повинні розглядатися як певне незареєстроване (неформальне) підприємство або підприємець.

По-друге, важливою є ознака свідомого приховування від державного спостереження економічних результатів здійснюваної дії, зокрема – шляхом приховування самої дії. Деталізація даної ознаки внаслідок приховування дозволяє розмежувати власне неформальний (у вузькому сенсі цього слова) і кримінальний підсектори неформального сектора економіки.

Власне неформальний сектор утворюють ті види економічної діяльності, які могли б здійснюватися і в тому випадку, якщо б інформація про них не приховувалася свідомо від спостереження і обліку з боку держави, проте при цьому вони були б менш прибуткові для суб'єктів таких дій. При цьому приховування інформації може здійснюватися в різних формах:

1. повного непередставлення ніяких даних ("підпільні підприємства");
2. надання неповних даних (наприклад, неоформлення частини здійснюваних операцій притому, що про останні операції надаються повні і достовірні відомості);
3. надання спотворених (помилкових) даних (наприклад, всі операції фіксуються, але відомості про обсяги і ціни спотворюються).

Всі три форми приховування можуть поєднуватися в рамках діяльності одного корпоративного суб'єкта економічної діяльності.

Кримінальний підсектор складають такі види діяльності, які були б насильницькі припинені державними структурами в результаті здобуття останніми інформації про них.

Інакше кажучи, неформальний підсектор – це будь-яка "нормальна" економічна діяльність корпоративних суб'єктів, відомості про яку ховаються ними від держави з метою підвищення її прибутковості. При цьому засоби приховування можуть мати сповна легальний характер, тобто використовувати дозволені чинним законодавством правила господарювання.

Це визначення і доцільно використовувати як робоче при здійсненні конкретних досліджень. Воно дозволяє окреслити наступні варіанти статистичного опису неформального сектора з точки зору повноти обліку суб'єктів, ведучих неформальну діяльність:

- оцінка обсягів приховуваної економічної діяльності формальних (зареєстрованих) організацій;

- оцінка обсягів приховуваної економічної діяльності сімей;
- оцінка сукупності обсягів приховуваної діяльності, здійснюваної обома типами вказаних господарюючих суб'єктів.

Висновки. Запропоновано підхід до оцінювання типологій тіньового (неформального) сектора економіки України. Напрямок подальших досліджень може бути розробка методики кількісного оцінювання типологій і, як наслідок, масштабів приховування обсягів продукції підприємств та їх прибутку.

Література:

1. Соціально-економічний стан України: наслідки для народу та державі: національна доповідь / за заг. Ред. В.М. Гейця [та ін.]. – К.: НВЦ НБУВ, 2009. – 687 с.
2. Задорожний Г.В. Экономическая безопасность и теневая экономика / Г.В. Задорожний, П.А. Иващенко, С.В. Тютюнникова. – Харьков: Издательский центр ХИБМ, 1999. – 208 с.
3. Ечмаков С.М. Теневая экономика: анализ и моделирование/ С.М. Ечмаков. – М.: Финансы и статистика, 2004. – 408 с.
4. Голованов Н.М. Теневая экономика и легализация преступных доходов/ Н.М. Голованов, В.Е. Перекислов. – С-Пб. – Питер, 2003. – 304 с.
5. Государственная политика противодействия коррупции и теневой экономике в России // Материалы Всероссийской научной конференции (Москва, 6 июня 2007 г.) – М., Научный эксперт, 2007. – 760 с.
6. Исправников В.О. Теневая экономика: [науч.-метод. пособие для студ. экон. ф-тов]/ В.О. Исправников. – М.: Инфра-М., 2007. – 321 с.
7. Измерение ненаблюдаемой экономики: [Электронный ресурс]/ Режим доступа: www.oecd.org/std/dnm
8. Гончарова В.О. Вплив тіньової економіки на економічну безпеку держави/ В.О. Гончарова. – Х.: Видавничий центр ХНУ, 2001. – 195 с.
9. Полищук Е.А. К вопросу о сущности теневой экономики / Е.А. Полищук, А.Н. Бузни. // Ученые записки Таврического национального университета им. В.И. Вернадского. Серия «Экономика». – Том 21 (60). – 2008 г. – № 1. – с. 246-252.
10. Тамбовцев В.Л. Теории институциональных изменений [учеб. пособие]/ В.Л. Тамбовцев. – М.: Инфра-М, 2008. – 278 с.
11. Клейнер Г.Б. Предприятие в нестабильной экономической среде: риски, стратегии, безопасность / Г.Б. Клейнер, В.Л. Тамбовцев, Р.М. Качалов. – М.: Экономика, 1997. – 259 с.

Аннотация

ТИПОЛОГИЧЕСКИЙ ПОДХОД К ПРОБЛЕМЕ ОЦЕНИВАНИЯ НЕФОРМАЛЬНОГО СЕКТОРА УКРАИНЫ

Дудин М.М., преподаватель

Харьковский национальный университет внутренних дел

Рассмотрен типологический подход к характеристике неформального сектора экономики Украины.

Ключевые слова: Неформальный сектор экономики, типология, статистика, ненаблюдаемость, нефиксируемость, неадекватность, криминальная экономика.

Summary

TYPOLOGICAL APPROACH TO PROBLEM OF EVALUATION OF INFORMAL SECTOR OF UKRAINE

Dudin M.M., teacher

Kharkov national university of internal affairs

The typological approach is considered near description of informal sector of economy of Ukraine.

Key words: Informal sector of economy, typology, statistics, nonobservability, unfixedness, inadequacy, criminal economy.

16.03.2010р.

: ' I.M., . . . ,

© . . . , 2010 .